

DETEHDAS KO

MAAN
TULEE
ETKO
VALMIS?
REGNET
KOMMIL ARDU
DODO

Oli Avanti, Paavo ja Pekka

Kiinnostuin klassisesta musiikista käydessäni koulua Helsingin suomalaisessa Normaalilyseossa, Norssissa. Luokallamme oli taitava trumpettisti Olli Heinonen ja rinnakkaisluokalla viuluvirtuosi Paavo Berglund. Ylemmillä luokilla oli lisää taitavia soittavia oppilaita: pianisti Jan Ilves sekä viulistit Jouko Ilvonen, Heikki Louhivuori ja Tuomas Haapanen. Musiikinopettajamme säveltäjä, pianisti ja kuoronjohtaja Armas Maasalo oli urkuvirtuosi. Kuuntelimme aina aamuhartauden päätteeksi hänen soittamiaan Bachin preludeja ja fuugia, sillä koulussamme on omat urut. Luonnontiedon lehtori L. Arvi P. Poijärvi oli esiintyvä pianisti ja kuoronjohtaja. Myös kevyempää musiikkia harrastettiin: Olli Häme (Hämäläinen), Eino Virtanen, Erkki Melakoski ja Åke Granholm muodostivat Olli Hämeen suosituksen orkesterin.

Koululaisena aloin myös käydä säännöllisesti Helsingin Kaupunginorkesterin (HKO) konserteissa. Ainakin kahdesti osallistuimme koko luokan voimin koulupäivän aikana järjestettyyn koululaiskonserttiin Messuhallissa. Kuuntelimme hyvin juonnettua kevyttä klassista ohjelmistoa. HKO toimi tuolloin myös Suomen Kansallisoopperan orkesterina. Sillä oli sinfoniakonsertti Konservatorion (Sibelius-Akatemia) salissa joka perjantai ja matinea sunnuntai-iltapäivisin. Konsertti soitettiin usein ilman harjoitusta, prima vista. Konservatorion ylivahtimestari, herra Åberg, jota luultiin laitoksen rehtoriksi, päästi meidät pikkupojat tuntia ennen toiselle parvelle. Kuuntelimme, kun orkesterin soolopuhaltajat harjoittelivat ohjelmiston soolo-osiaan. Orkesteria johtivat

Martti Similä ja Tauno Hannikainen. Ohjelmistoon sisältyi paljon Sibeliuksista ja wieniläis-klassikoita, mikä oli tärkeää vasta-alkajalle.

Avanti

Kamariorkesteri Avanti syntyi vuonna 1983 huilutaiteilija Olli Pohjolan (1961–1998), käyrätorvitaiteilija-kapellimestari Esa-Pekka Salosen ja viulutaiteilija-kapellimestari Jukka-Pekka Sarasteen aloitteesta. Tavoitteena oli korkeatasoinen yhteismusisointi vaihtelevissa kokoonpanoissa innostuneiden ja taitavien kollegojen kanssa sekä myös sellaisen mielenkiintoisen ohjelmiston esittäminen, joka muuten saattaisi jäädä esittämättä. Avantin perustamisen jälkeen Olli Pohjola oli yli kymmenen vuoden ajan sen idearikas tulisielu, joka itsekin soitti orkesterissa sekä toimi kapellimestarina, organisaattorina ja festivaalijohtajana.

Avantista on kehittynyt instituutio, joka jatkaa menestyksellisesti ideologiansa toteuttamista. Orkesterin vakiokokoonpanoon kuuluu lähes 30 muusikkoa, mutta se kasvaa tarpeen mukaan miten suureksi tahansa. Jäsenet työskentelevät vakinaisesti joko maamme huippuorkestereissa tai opettajina. Avanti on esiintynyt useasti ulkomailla ja vienyt mukanaan korkeatasoista kotimaista ohjelmistoa, mutta sen toiminnassa tärkein tapahtuma on vuotuinen Suvisoitto Porvoon seudulla. Nykyisin Suvisoitto on viisipäiväinen musiikkitapahtuma, joka käsittää toistakymmentä konserttia. Niistä suurin osa pidetään Taidetehtaan Avanti-salissa. Orkesteri on alusta saakka noudattanut joka vuosi vaihtuvan taiteellisen johtajan järjestelmää. Tulevan vuoden ulkomainen tai kotimainen ohjelmistovastaava julkistetaan viimeisen konsertin jälkeen. Esimerkiksi kesän 2014 ohjelmistosuunnittelusta vastasi ka-

2473

Kulttuuri- ja kongressikeskus Taidetehtas Porvoossa
29. elokuuta 2012.

Kapellimestari Paavo Berglund tammikuussa 2006.

nadalainen sopraano-kapellimestari Barbara Hannigan. Suvisoiton aikana orkesteri asuu Sannäsin kartanossa, jonka rento tunnelma saunomisineen vahvistaa yhteishenkeä.

Paavo

Legendaarinen kapellimestari Paavo Berglund (1929–2012) aloitti viulunsoiton kuusivuotiaana. Myöhemmällä iällä hän on väittänyt olleensa huono viulisti. Kouluaikana hän ansaitsi rahaa soittamalla iltaisin viulua triossa sellistin ja pianistin kanssa ravintola Catanissa Pohjois-Esplanadilla. Vuonna 1945 Paavo voitti teinien valtakunnallisissa kulttuurikilpailuissa jousisoitinsarjan esittämällä vapaaehtoisena Henryk Wieniawskin teoksen Polonaise Brillante No 1, joka on vaativaa virtuoosiohjelmistoa. Kilpailussa toisen sijan saavutti tamperelainen, sittemmin Lahden Musiikkiopiston rehtorina vaikuttanut Aarre Hemming, joka soitti Mendelssohnin viulukonserton.

Norssi sujui Paavo Berglundilta nihkeästi. Onneksi viimeisellä luokalla luokkatoveri, sittemmin lastenlääkäri Heikki Mehto preppasi häntä niin tehokkaasti, että hän pääsi ylioppilaaksi normaaliajassa vuonna 1949. Saman tien

2474 Paavo kutsuttiin Radion Sinfoniaorkesterin 1.

viulun soittajaksi, mutta hänen mielessään siinteli kapellimestarin ura. Paavo Berglund hyväksyttiin Sibelius-Akatemian kapellimestariluokalle, mutta sen slovenialaissyntyinen johtaja, kiivasluonteinen Leo Funtek erotti hänet miltei heti vähäisen mielipide-eron takia. Paavo opiskeli kaksi talvikautta Itävallassa ja perusti Helsingin Kamariorkesterin, jonka jäseniksi hän sai kaupungin parhaat muusikot. Hän itse johti orkesteria, jonka konsertit olivat aikansa sensaatioita. Itse Jean Sibelius kiitteli orkesterin esityksiä.

”Pelkkää kylkimyyryä”

Pitkän uransa aikana Paavo Berglund toimi Radion Sinfoniaorkesterin, Bournemouthin sinfoniaorkesterin, Helsingin kaupunginorkesterin, Tukholman Filharmonisen orkesterin, Skotlannin Kansallisen Sinfoniaorkesterin ja Tanskan Kuninkaallisen orkesterin ylikapellimestarina. Lisäksi hän johti vierailijana kaikkia maailman huippuorkestereita. Paavo oli tiukka ja vaativa johtaja, jonka kanssa suksat saattoivat mennä helposti ristiin. Nuoret muusikot pelkäsivät kivikasvoista kapellimestaria, mutta varttuneemmat soittajat ihailivat ja toivottivat hänet jatkuvasti tervetulleeksi. Ennen jokaista konserttia hän asetti huippuavoitteen ja pettyi, jos se ei toteutunut. Muun muassa johtamastaan Beethovenin 6. sinfoniasta (Pastoraali) Paavo Berglund sai yleisön ja arvostelijoiden kiitokset. Kun kiitin siitä ja sain vastaukseksi pelkkää murahtelua, kysyin hänen omaa arviotaan. Hetken perästä tuli: ”Ensimmäinen osa hyväksyttävä, loppu pelkkää kylkimyyryä”.

Berliinin Filharmonikot on maailman parhaita sinfoniaorkestereita, joka kutsuu vierailijoihinkin vain maailman huippukapellimestareita. Paavo Berglund oli aina tervetullut. Erään kerran kun harjoitukset olivat meneillään tulevaa kolmen konsertin sarjaa varten ja orkesterille oli jaettu uudet nuotit, se ryhtyi lakkoon. Paavo ilmoitti lähtevänsä kotiin. Hän oli jo kapellimestarin huoneessa päällysvaatteet yllään intendentin tullessa ilmoittamaan lakon päättyneen. Lakon syynä oli se, että orkesterille oli jaettu Paavon jousitusmerkinnöin varuste-

tut nuotit. Orkesteri taas halusi soittaa omista nuoteistaan, joissa oli Herbert von Karajanin tekemät jousitusmerkinnät. Harjoitus jatkui – Paavon nuoteista, eivätkä keskinäiset välit häiriintyneet. Tätä ei ole kukaan muu tehnyt Berliinissä.

Paavo Berglundin uraa varjostivat 1960-luvulla kehittynyt iskias ja vuonna 1973 Englannissa sattunut autokolari. Rattijuoppo törmäsi autollaan taksiin, jossa Paavo kollegoineen matkusti. Hänen lonkkansa murtui eikä koskaan kunnolla parantunut. Jalkapallon pelaaminen loppui, ja Paavo joutui johtamaan istuen, mikä ei kuitenkaan heikentänyt laatua.

”Tästä ei tulkinta enää muutu”

Paavo Berglund levytti ahkerasti. Tuotannossa merkittävällä sijalla on kolmasti tehty Sibeliuksen sinfonioiden kokonaislevytys. Niistä viimeinen, jota hän itse piti parhaimpana sarjanaan, on levytetty Euroopan Kamariorkesterin kanssa. Hän kaivoi myös esiin Sibeliuksen Kullervo-sinfonian ja teki monen kuukauden työn korjatessaan sekavaa partituuria. Teos esitettiin sekä Helsingissä että Bourne-mouthissa ja levytettiin saman tien. Tämän jälkeen teos onkin kuulunut orkestereiden kantaohjelmistoon.

Pidimme kouluaikana paljon yhteyttä Paavo Berglundin kanssa ja vierailin monesti hänen kodissaan Kristianinkadulla Kruunuhaassa. Tapaamiset harvenivat vähitellen mutta lopuivat vasta 2007. Joka kerran keskusteltiin Sibeliuksen 4. sinfoniasta, jonka tulkinnaa hän nuorena saavutti mainetta. Antaessaan demolevyn hän totesi viimeisestä levytyksestään, että ”tästä ei sitten tulkinta enää muutu”.

Pekka

Viulutaiteilija Pekka Kuusisto syntyi vuonna 1976 tunnettuun musiikkisukuun. Kolmivuotiaana hän ilmoitti vanhemmilleen haluavansa soittaa viulua kuten häntä kaksi vuotta vanhempi veljensä Jaakko. Asia järjestyi ja pojat saivat perusteellisen koulutuksen. Opettajina toimivat Geza Szilvay, Tuomas Haapanen sekä Yhdysvalloissa Miriam Fried ja hänen puoli-

Paavo Berglund harjoittamassa Bostonin sinfoniaorkesteria v. 2004.

sonsa Paul Bliss. Alusta alkaen musiikinopettajaäiti Maisa oli läsnä tunneilla ja valvoi kotona poikien harjoittelua opettajan antamien tehtävien mukaan. Jaakko ja Pekka esiintyivät julkisesti jo aivan nuorina, muun muassa television suosituissa ohjelmissa Viuluviikarit. Jaakko voitti Kuopion viulukilpailun vuonna 1989 ja Pekka 1995. Samana vuonna Pekka Kuusisto ensimmäisenä ja toistaiseksi ainoana suomalaisena voitti Sibelius-viulukilpailun ja sai myös kilpailun erikoispalkinnon Sibeliuksen viulukonsertton parhaasta esityksestä. Tämä johti heti paljon myytyyn levytykseen, jossa orkesterina toimi Helsingin Kaupungin-orkesteri ja kapellimestarina Leif Segerstam.

2475

Pekka Kuusisto sai Tanner-palkinnon vuonna 2008.

Musiikin rajojen ylittäjä

Sittemmin Pekka Kuusisto on kiertänyt jatkuvasti maailmaa johtavien orkestereiden solistina eri puolilla Eurooppaa, Yhdysvaltoja, Australiaa ja myös Japania. Jaakon kanssa hän perusti vuotuisen Tuusulanjärven Musiikkijuhlan 1997, joka myöhemmin siirtyi Pekan harteille Meidän Festivaali -nimisenä.

Pekka Kuusisto on harvinaisen monipuolinen ja avarakatseinen taiteilija, joka on laajentanut monin tavoin repiiriään. Hän työskentelee myös kapellimestarina ja solistina johtaen samalla orkesteria. Vuonna 2013 hän perusti monikansallisen Quartet-Lab-nimisen jousikvartetin, joka esiintyy, kun jäsenten kalenteista löytyy yhteistä aikaa. Pekka on soittanut kaikkea kansanmusiikista jazziin. Yhteistyökumppaneita ovat olleet muiden muassa mezzosopraano Anne Sofie von Otter ja pianisti Bengt Forsberg, sekä Don Johnson Big Band, lauluyhtye Rajaton, trio Töykeät, The Luomu Players, amerikkalainen Salsa Dura ja Kraft-yhtye. Nykysäveltäjät Sebastian Fagerlund, Nico Muhly ja Martin Sucling ovat uskoneet

Pekalle viulukonserttonsa kantaesityksen. Äänitteitä on syntynyt runsaasti. Pekka Kuusisto on saanut mm. Säveltaiteen Valtionpalkinnon, Pohjoismaiden Musiikkipalkinnon ja Väinö Tannerin säätiön Tanner-palkinnon.

Ludwig van Beethoven: Viulukonsertto, op. 61

Beethovenin ainoa viulukonsertto valmistui vuonna 1806 säveltäjän ollessa 36-vuotias. Teos yllätti musiikkimaailman monin tavoin. Konserton kokonaiskesto on noin 45 minuuttia, eli se on melkein kaksi kertaa pitempi kuin siihen saakka kuullut, esimerkiksi Mozartin konsertot. Viulusoolo ja orkesteriosuus on nivottu yhteen miltei sinfoniseen tapaan. Sinfonia alkaa neljällä patarumpujen yksinäisellä lyönnillä, ja orkesteriosuus ennen solistin sisääntuloa on tavallista pitempi. Osan ohje ”allegro ma non troppo”, nopeasti mutta ei liikaa, hillitsee solistia, joka esittelee molemmat pääteemat. Toinen osa soitetaan tempossa ”largo”, leveähkösti. Sen kaunis teema on ilmeisesti alkuperältään venäläinen.

Osa jatkuu ilman taukoa vauhdikkaaseen rondo, piiritanssiin. Beethoven jätti kadenssit avoimiksi, ja niinpä ainakin 60 viulista on julkaissut omat kadenssinsa. Niistä suosittuja ovat olleet viulisti Fritz Kreislerin säveltämät. Ensiesityksen jälkeen teos jäi unohduksiin, kunnes vuonna 1844 tuolloin 35-vuotias Felix Mendelssohn-Bartholdy johti sen solistinaan 12-vuotias Joseph Joachim. Konsertto on jatkuvasti yksi kaikkein suosituimmista teoksista.

Jean Sibelius: 4. sinfonia, op. 63

Vuonna 1911 valmistunut Sibeliuksen neljäs sinfonia on säveltäjän mukaan hänen rakkain sävellyksensä. Hän määräsi siitä toisen osan soitettavaksi omissa hautajaisissaan In Memoriam -sävellyksen ohella, kuten tapahtuikin. Sibeliukselta oli vuonna 1908 poistettu Berliinissä kurkunpään kasvain. Kivulias toimenpide tehtiin puuduttamatta ja nukuttamatta. Parin viikon aikana poistoa yritettiin huonolla menestyksellä 12 kertaa ja vasta 13. kerralla leikkaus onnistui ja kasvain saatiin pois. Tämän jälkeen hänelle kerrottiin, että kasvain saattaa uusiutua ja muuttua syöpäkasvaimeksi (1). Pelokas ja luulosairas säveltäjä masentui. Seitsemään vuoteen hän ei käyttänyt alkoholia eikä polttanut sikaria. Myös Sibeliuksen sävelkieli muuttui. Sinfonian lisäksi valmistuivat muun muassa ainoa jousikvartetto Voces Intimae ja sävelruno Bardi.

Neljäs sinfonia sai aikalaisilta ristiriitaisen vastaanoton. Arvostelijat olivat hämmentyneitä ja erimielisiä. Sitä nimitettiin pettuleipä-sinfoniaksi, Koli-sinfoniaksi ja myös Kolin ohjelmamusiikiksi. Teos on arvoituksellinen ja hauras, täynnä melankoliaa ja synkkää mietiskelyä. Sinfonia päättyy tiellä tyhjiyteen. Kuin kuoleman valtakunnan linnut soolohuilu toistaa kolmasti saman aiheen, johon soolo-oboe vastaa (2). Ne ovat kuin Raamatun kolme kysymystä hiilivalkealla ja Pietarin kerta kerralta epävarmempi kieltävä vastaus (3). Viimeisten tahtien vaiettua kaikki on menetetty eikä edes toivoa ole enää jäljellä. Juuri tämän sinfonian esityksissä nuori Paavo Berglund lunasti kannuksensa.

Lehtikuvaa / Markus Ulander

Meidän Festivaalin taiteellinen johtaja, viulisti Pekka Kuusisto sai musiikin valtionpalkinnon vuonna 2013.

Porvoon taidetehtas 4.7.2004 kello 18

Oli vuoden 2004 Suvisoiton loppuunmyyty päätöskonsertti. Ohjelmassa oli Beethovenin viulukonsertto solistina Pekka Kuusisto ja kapellimestarina Paavo Berglund sekä tauon jälkeen Sibeliuksen neljäs sinfonia Paavon johdolla. Odottelimme konsertin alkamista ulkona kauniissa ja lämpimässä kesäillassa.

75-vuotias kapellimestari ja 28-vuotias solisti asettuivat paikoilleen ja soitto alkoi. Silloin koettiin yllätys: Pekka soitti ensiviulun mukana ensiviulun osuutta ulkomuistista! Tämä tietenkin vain vahvisti tuon soitinryhmän osuutta. Esitys oli todella nautittava. Solisti ja orkesteri olivat hyvässä tasapainossa. Pekan soitto oli ihailtavan herkkää, kaunista ja ilmavaa. Siinä ei tyydytty soittamaan nuotteja vaan tehtiin musiikkia. Viimeinen osa, rondo, muistutti kevyttä, vauhdikasta katrillia. Suosionosoitukset olivat räjähtävät, eivätkä ne päättäneet ennen kuin saimme kuulla myös ylimääräisen.

Tauon jälkeen Paavo Berglund aloitti Sibeliuksen neljännen kuten aina painottaen synkkää tunnelmaa, mutta toisessa osassa koettiin yllätys. Meno oli paikoin iloista tanssia. Myös viimeisen osan kellopelin kikkahdukset tulivat korostetun iloisina. Teoksen loppua ei liioin venytetty. Kun soolohuilun kolme par-

2477

Kapellimestari Paavo Berglund johtaa Avanti!-orkesteria Avantin XVII Suvisoitto -festivaalien harjoituksissa 24. kesäkuuta 2002 Helsingin Kaapelitehtaalla.

kaisua oli kuultu, soitto hiipui pois. Tulkinta oli erilainen kuin Euroopan Kamariorkesterin levytyksessä. Suosionosoitukset jatkuivat pitkään. Paavo kävi monta kertaa kiittämässä, mutta kasvojen tiukka ilme ei hievahtanutkaan.

”Ai, sä huomasit”

Muutamaa päivää myöhemmin tapasin Paavon. Kiitin konsertista, mutta huomautin myös, että tulkinta ei ollutkaan se ”lopullinen” kuten Euroopan Kamariorkesterin levytyksessä. Paavo katsoi minua hetken kulmiensa alta todeten ”Ai, sä huomasit” ja hymyili. Enempää ei asiasta puhuttu. Emme tienneet, että se oli Paavo Berglundin viimeinen Sibeliuksen neljäs, vaikka hän vielä kolmisen vuotta jatkoi kapellimestarina. ■

AHTI TARKKANEN, professori
Helsinki

KIRJALLISUUTTA

1. Tarkkanen A. Jean Sibelius ja kurkunpään kasvain. *Duodecim* 2009;125:2609–13.
2. Tawastjerna E. Jean Sibelius III. Helsinki: Otava 1971.
3. Jalas J. Kirjoituksia Sibeliuksen sinfoniaista. Helsinki: Fazer Musiikki 1988.